

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI OLIY
VA ЎRTA MAHSUS TAYLIM VAZIRLIGI
BUKHORO DAVLAT UNIVERSITETI
INGLIZ TILSHUNOSLIGI KAFEDRASI

ТИЛ ВА ТИЛ ЎҚИТИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ МУАММОЛАРИ

**(Инглиз тилшунослиги кафедраси олимаси
М.Қ.Абдуллаева таваллудининг 80 йиллигига
бағишланади)**

мавзусидаги Университет миқёсидаги **ОНЛАЙН**
илмий-амалий анжумани материаллари
ТЎПЛАМИ

30-oktabr
2020-yil

OUR KNOWLEDGE IS A BIG SUCCESS IN LIFE

SOAT
10:00

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI XORJIY TILLAR FAKULTETI
INGLIZ TILSHUNOSLIGI KAFEDRASI
TIL VA TIL O'QITISHNING ZAMONAVIY MUAMMOLARI

UNIVERSITET ILMIY-AMALIY ONLAYN ANJUMANI
ILMiy-AMALIY ANJUMANI M.Q.ABDULLAYEVA TAVALLUDINING 80
YILLIGIGA BAG'ISHLANADI

QAYSTILLARDA
O'ZBEK, RUS, INGLIZ

Mansil: Buxoro davlat
universiteti
Buxoro shahari M. Qasbiy
ko'chasi 11-uy

БУХОРО – 2020

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ
ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИНГЛИЗ ТИЛШУНОСЛИГИ КАФЕДРАСИ**

ТИЛ ВА ТИЛ ЎҚИТИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ МУАММОЛАРИ

**(Инглиз тилшунослиги кафедраси олимаси
М.Қ.Абдуллаева таваллудининг 80 йиллигига
бағишланади)**

**мавзусидаги Университет микёсидаги ОНЛАЙН
илмий-амалий анжумани материаллари
ТЎПЛАМИ**

БУХОРО – 2020

I-ШҶҒБА: ЗАМОНАВИЙ ТИЛШУНОСЛИҚДА КОГНИТОЛОГИЯ ВА ЛИНГВОМАДАНИЯТ

<i>Жўраева М.М.</i> Тилшунослиқда тил ва маданиятнинг аҳамияти.....	16
<i>Хайдаров А.А.</i> Ёзув билан боғлиқ услубий хусусиятлар.....	19
<i>Jumayeva O.I.</i> Language is a means of cognition and communication.....	23
<i>Majidova Z.M., Barnoeva M.</i> Grammatical categories and grammatical forms of English.....	25
<i>Khayrullayeva N.N.</i> Economic metaphors in English newspapers.....	27
<i>Рўзиева Н.Х.</i> Хушмуомалалик категорияси ва унинг замонавий тилшунослиқда асосий таъкиф йўналишлари.....	29
<i>Ochilova M.R.</i> Cyberlexicography is one of new spheres of Linguistics.....	32
<i>Наврозова Н.Х.</i> Ҷовуш такрорининг услубий вазифаси.....	34
<i>Салихова Н.Н.</i> Ўзбек тилида ундов сўзларнинг ўрни.....	38
<i>Шукурова М.А.</i> Лингвистическая природа социально-этической лексики.....	40
<i>Вахидова Ф.С.</i> Искусство конверсии: язык, слова в котором меняют смысл из-за переключения ударения.....	42
<i>Qosimova N.F., Rabiyeva M.G'.</i> Тилда эфемизмларнинг ишлатилиши ва улар билан боғлиқ тушунчалар хусусида.....	47
<i>Рахматова М.М., Курбонова М.</i> Лисоний тафаккурнинг аксиологик ифодаси.....	50
<i>Ablullayev Sh.Dj., Sadriiddinova D.H.</i> Promotion of the Uzbek language abroad through our athletes.....	53
<i>Нарзуллаева Ф.О.</i> Инглиз тилида «head» сўзининг луғавий маънолари.....	55
<i>Зияева Д.А.</i> Ўзбек тилидаги нуткий фаолият феълларининг ўзаро синонимик алоқалари.....	57
<i>Djumayeva N. Dj.</i> Magical clothes in English folklore.....	60
<i>Vobobekova J.O.</i> Discursive essay and its characteristic features in the English language.....	62

ЛИСОНИЙ ТАФАККУРНИНГ АКСИОЛОГИК ИФОДАСИ

Рахматова М.М.

Ф.ф.ф.д. БухДУ

Қурбонова М. (40-мактаб ўқитувчиси)

Оламнинг содда манзарасида гўзаллик тушунчаси энг муҳим қадриятлардан бири. Уни яхлитликда англаш, ботиний ва зохирий деб гуруҳларга ажратиш ҳар бир миллат олам манзарасининг аксиологик хусусиятидир. Оламнинг миллий манзарасида маданият ва қадриятлар турли концептлар орқали ифодаланади. Бинобарин, қадриятлар концептлар таркибидаги асосий компонентдир[1,3-5 6]. Жумладан, “гўзаллик” концепти инглиз, ўзбек ва тожик миллий маданиятида лисоний жиҳатдан ўзига хос тарзда ифодаланади. Қадрият концептларининг лисоний ифодаланиши асоси сифатида белгиланганлиги боис миллий маданиятни аниқлаш мақсадида соҳа тадқиқотчилари қадриятли олам манзарасини ўрганишга алоҳида урғу беришди[3, 16 6].

Мутафаккир олим, адиб Садриддин Айний ҳар бир қавм тили ўша қавмнинг маданияти натижаси ҳамда ўша маданиятни ўрганиш воситаси эканлигини таъкидлайди[1,256]. Ҳақиқатан, тил – ҳар бир миллат маданиятининг кўзгуси. Шу маънода олам манзарасини тўлиқ англамай, унинг фалсафий моҳияти ва заруратини белгиламай туриб, тил, тафаккур, маданиятга оид масалалар ечимига тўлақонли жавоб топиб бўлмайди.

Замонавий тилшунослик тилни когнитив аспектда таҳлил қилиш, изланишларни концептуал майдон, моделлаштириш ҳамда фрейм таҳлиллар асосида амалга ошириш жараёнида оламнинг миллий, эстетик, илмий манзараси фарқланишига алоҳида эътибор қаратмоқда. Бу узлуксиз жараён мамлакатимизда тилни антропоцентриқ нуқтан назардан таҳлил қилиш сари йўл очди. Жумладан, Д.У.Ашурова, Ш. Сафаров, Г.Х.Бокиева, А.Э.Маматов, Д.Худойберганава ва бошқа олимларнинг тадқиқотларида олам манзарасига турлича таъриф берилган.

Ш. Сафаров “Зотан, оламни билишнинг асосий воситаси – мия, онг. Мияда кечадиган ақлий фаолият натижасида олам ҳақида ахборот тўпланadi, тартиблантирилади, қайта ишланади ва фойдаланишга тайёрланади. Бу жараёнлар асосан тил иштирокчида кечади”, деб ёзади[8, 356]. А.Э. Маматов эса: “Дунё манзараси инсон мулоқоти учун биринчи даражали аҳамиятга эга. Модомики, тил инсоннинг алоҳида атрибути(рамзи) ҳисобланар экан, оламнинг лисоний манзарасида инсон марказий фигура сифатида гавдаланади.”, деб таъкидлайди[5, 8 6].

Қадрият-маданият-маъно шартли схемасидаги тушунчалар нафақат бир тўғри чизик остида, балки бир-бирини тўлдирган ҳолда ҳам мавжуд. Қадриятлар муаммоларининг ўрганилиши маданият моҳиятини ёки маданият ҳодисасини яхлит тушунишда катта аҳамиятга эга.

Хар бир тарихий даврда инсоният муайян иқтисодий тузумнинг вақили сифатида уруғ, қабила, элат ва миллатларга мансуб бўлган. Даврлар ўтиши билан хар бир халқнинг ўзига хос миллий ва умуммиллий қадриятлари шаклланган ва авлоддан авлодга ўтиб кетган. Шу тариқа миллий қадриятлар юзага келган [9, 23 б]. Улар, ўз навбатида, инсон онгида аксиологик билим захираси бўлиб хотирада муҳрланади ва ментал бирлик *фрейм*ларни ҳосил қилишда иштирок этади [4, 32 б]. Бинобарин, Г. Ривкерт агар фан маданиятни табиат белгиларидан фарқламоқчи экан, авваламбор, қадриятлар принципіга асосланиши кераклигини айтиши [7, 32 б].

“Гўзаллик” табиатнинг бир бўлаги тарзида объектив нуқтаи назардан қаралса, уни қаерда муайян кўришимиз мумкин ёки табиат уни қандай ифода этади. Уни онгли мавжудотга англаши, нафақат англаши балки ҳис этиши мумкин. Онгсиз ва ҳонсиз мавжудот, масалан, тош тошнинг гўзаллигини англамайди-ку! Инсон эса бир тошни иккинчисида фарқлаши мумкин. Бир тошга иккинчи тошдан кўпроқ қиймат, баҳо бериши биринчи тошни қадрлашдан далелат. Табиатдаги *садаф*, *ёқит* иқтисодий ҳаётда ўз қийматига эга бўлса-да, эстетик қадрият сифатида инсон онгида қайта яратилади ва *мишларнинг садафдек*, *лабларнинг ёқит* сингари гўзаллиги; тожик тилида *гавҳарнишон*, *гўҳарнамоӣ*, *дури яшим*, *лаълмонанд*, *садафосо* қаби лисоний тафавкур ҳосиллари эстетик аксиологик баҳонинг миллий образлари натижасидир. Жумладан, “Сумалақдан тош топдим, бир парча қуёш топдим” ифодаси миллий маданиятнинг лисонда акс этишининг ёрқин намунаси. Сумалақ сўзи ўзбек ва тожик(сумалақ, саману, суманак, саманак) [6, 123 б] миллатига хос миллий таом номини ифодалайди. Унинг пиширилишида иштирок этувчи тош таомнинг қуймасдан пиширилишининг бир технологияси бўлса-да, ўзбек миллий маданиятида бу таом тановулида ўша тош қимнинг идишидан чиқса, унинг орзунга эрилишига халқ ишонган. Бунда халқнинг келажакка умид, бахтли ҳаёт ҳақидаги орзулари муҳассамланганлиги халқ тўқиган, қуйлаган шеър ва кўшиқларда воқеланган. Сумалақдан тошилган тош ўзбек миллий маданиятининг реалияси. У ўзбек олам миллий манзарасини яратди, билим сифатида шаклланиб, ментал қуришмалар орқали лисонда ифодаланди, яъни юкорида ифода этилган кўшиқ сатрларида *тош қуёш* сифатида қайта жонланган, яъни *қаттиқ*, *соғуқ*, *ҳонсиз* табиат натурфакти *иссиқ*, *маҳрум* қадриятли ашъвийликни инсон онгида вуқудга келтирган. Демак, маданият тушунчасида *қадр* қаби омилларнинг ўз вазифасини бажаришида инсон омилли муҳим ўрин эгаллайди ва инсоннинг ўзи иқтисодий ҳодисага қиймат бериб, миллий онгини шакллантиради. Идрокли жонзот сифатида инсон ўз тафавқурида “гўзаллик”ни жонлантиради, яъни баҳо беради, қадрлайди ҳамда ментал бирликлар ёрдамида уни белгилар орқали ифодалайди, қадрият касб этади, авлоддан авлодга етказиш жараёнида билимлар системасини, яъни *фрейм*ларни яратди ёки тош *фрейм*нинг яна бир слотини ўзбек онгида шакллантиради. Зеро, ушбу *фрейм* слоти бошқа миллий маданиятларда

учрамаслиги мумкин. *Инсон-ижтимоийлик-баҳо-қадр-миллий онг-лисон* узвий айланаси доирасида маданият ва кадр тушунчалари фақат бизнинг онгимиздагина mavjud, ундан ташқарида хайвонот ва наботот дунёсида ҳеч қандай маънога эга бўлмаслиги муқаррар. Чунки табиий ташқи дунёнинг ўзига хос, яъни биз англамаган лисон ва инсоний идрокдан ташқарида турувчи омиллари борки, масаланинг бу жиқати табиий фанлар учун муҳимлик касб этиши мумкин. Инсон бошқа жонзотлардан нутққа эгалиги билан ажралиб туради. Зеро, юқорида кўрсатилган қонуниятлар занжирида лисон акс этмас экан, маданият ва миллий онг каби тушунчалар ҳам фақат фойдали/фойдасизлик қийматида ўзга кадрларни ифодалай олмайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Айни С.Куллиёт. –Нашриёти давлати Тоҷикистон. Ҷ. 5, Душанбе: 1963.– С. 75
2. Арутюнова Н. Д. Введение // Логический анализ языка. Ментальные действия. – М.: Наука, 1993.– С.5.
3. Карасик В. И.Культурные доминанты в языке // Языковая личность: Культурные концепты: сборник научных трудов. –Волгоград – Архангельск: Перемена, 1996. – С.3 -16.
4. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. 2-е изд. – М.: Гнозис, 2004.– 390 с.
5. Маматов А.Э. Тилга когнитив ёндашувнинг моҳияти нимада? //Ўзбек тилшунослигининг долзарб муаммолари: илмий амалий анжуман материаллари. Андижон: Андижон, 2012. –Б. 212.
6. Мухтасари мероси маънави Тоҷикистон. Мух.Саъдулло Карим. –Душанбе,: Адиб, 2016.– С.189.
7. Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре: Пер. с нем./Общ. Ред. И предилс. А.Ф. Зотова – М.: Наука, 1998.– С. 32.
8. Сафаров Ш. Семантика. –Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2013.Б.
9. Юсупов Э., Гуленов Ж., Ғофуров З. Миллий масалаларга доир фалсафий суҳбатлар. – Т.: Фан, 1991. –Б.26.

<i>Safarova M.R.</i> Development of professional competence and creativity of students of higher educational institutions.....	254
<i>Xudoynazarova N.N.</i> Boshlang'ich sinflarda ingliz tili fanini o'qitishning muhim yo'nalishlari (tovushlarni o'rgatish misolida).....	256
<i>Kobilova A.B., Tukhtayeva M.</i> The semantic aspect of the acquisition of synonyms, homonyms and antonyms in the teaching process of English as a foreign language.....	259
<i>Salomova XI</i> Ingliz tili darslarida og'zaki nutqni rivojlantirishning innovatsion usullari.....	262
<i>Safayeva XI.</i> Ona tili fanini o'qitish jarayonida ijodiy tafakkurni o'stirish omillari.....	264
<i>Rakhmatova M.M., Rakhmonova J.A.</i> E-learning from metacognitive perspective.....	267

E-LEARNING FROM METACOGNITIVE PERSPECTIVE

*Rakhmatova M.M. Ph.D., senior lecturer BSU
Rakhmonova J.A.
School #28*

During the past 8 months researchers, schools and governments around Uzbekistan have strongly continued advocating enhancing student learning by using digital tools, i.e. the e-learning. The biggest advantage of e-learning is that it gives students active learning opportunities according to the research carried out in the world. Though in Uzbekistan the results obtained by online education is not comparable to f2f or onsite education. Students are believed to be able to gain greater control over their own learning in e-learning compared to traditional learning. Growing numbers of online instructional systems have been developed during the recent years; however, studies of online instructions provided in these systems did not exhibit consistent results in terms of improving or supporting student learning. This may be related to student learning strategies used for Internet-based learning (McCormack & Jones, 1998). When students shift their learning from traditional to online learning environments, they are challenged by different learning and interaction methods. If students adopt effective and efficient approaches for e-learning, they can enhance both their e-learning achievement and their e-learning motivation.

Previous researches have noticed the role of learning strategies in Internet-based learning. It has been observed that student learning strategy is one of the factors impacting student online learning achievement (Shih, Ingevitzen, Pleasants, Flickinger & Brown, 1998). Online information seeking is a complex and difficult process for students and developing students' understanding of content

through use of the Internet is a challenge for students and teachers. Student Internet self-efficacy and metacognitive strategies play important roles in student online inquiry learning. Ligorio (2001) considers that the various communication styles integrated into online learning activities are valued only when students are aware of the technologies and tools associated with each communication style. For example, Frank and his colleagues (2003) examined the process of online learning via e-mail for elementary students and concluded that students encountered technological problems and social problems. Technological problems included anxiety regarding using computers for learning, difficulties in using email and the Internet to complete homework, and the difficulty of solving problems when computer systems are down. Regarding social problems, the most significant social problems related to feelings of isolation resulting from online learning. Most elementary students still needed parental help to finish their homework. As it is examined the styles of learners accustomed to online learning environments and further found that students who recognized online learning may have poor online learning achievement. The literatures imply that online learners are challenged by new problems which they may have never encountered before in traditional learning environments; for example, how to handle the feelings of isolation and how to solve online technological problems by themselves. Recent research explore online inquiry-based learning and claim that higher-level cognitive strategies facilitate student knowledge construction and further develop scaffoldings to enhance the development of student metacognitive strategies. Researches reveal that new approaches and cognitive strategies may need to be developed particularly for online learning circumstances. Furthermore, positive attitude towards online learning is revealed not sufficient for successful online learning. This suggests that, in addition to affective variables, online learning may be simultaneously influenced by cognitive and behavioral variables. According to the above, students may be required for new learning strategies and skills so that they can become effective and successful online learners.

The list of used Literature:

1. Miller, S. M., & Miller, K. M. (2000). Theoretical and practical considerations in the design of web-based instruction. In Abbey, B. (Ed.) *Instructional and Cognitive Impacts of Web-Based Education* (pp. 156-177). PA: Idea Group Publishing.
2. Osman, M. E., & Hannafin, M. J. (1992). Metacognition research and theory: Analysis and implications for instructional design. *Educational Technology Research & Development, 40* (2), 83-99.
3. Park, I., & Hannafin, M. J. (1993). Empirically-based guidelines for the design of interactive multimedia. *Educational Technology Research & Development, 41* (3), 63-85.

E-LEARNING FROM METACOGNITIVE PERSPECTIVE

*Rakhmatova M.M. Ph.D., senior lecturer BSU
Rakhmonova J.A.
School #28*

During the past 8 months researchers, schools and governments around Uzbekistan have strongly continued advocating enhancing student learning by using digital tools, i.e. the e-learning. The biggest advantage of e-learning is that it gives students active learning opportunities according to the research carried out in the world. Though in Uzbekistan the results obtained by online education is not comparable to f2f or onsite education. Students are believed to be able to gain greater control over their own learning in e-learning compared to traditional learning. Growing numbers of online instructional systems have been developed during the recent years; however, studies of online instructions provided in these systems did not exhibit consistent results in terms of improving or supporting student learning. This may be related to student learning strategies used for Internet-based learning (McCormack & Jones, 1998). When students shift their learning from traditional to online learning environments, they are challenged by different learning and interaction methods. If students adopt effective and efficient approaches for e-learning, they can enhance both their e-learning achievement and their e-learning motivation.

Previous researches have noticed the role of learning strategies in Internet-based learning. It has been observed that student learning strategy is one of the factors impacting student online learning achievement (Shih, Ingevitzen, Pleasants, Flickinger & Brown, 1998). Online information seeking is a complex and difficult process for students and developing students' understanding of content

through use of the Internet is a challenge for students and teachers. Student Internet self-efficacy and metacognitive strategies play important roles in student online inquiry learning. Ligorio (2001) considers that the various communication styles integrated into online learning activities are valued only when students are aware of the technologies and tools associated with each communication style. For example, Frank and his colleagues (2003) examined the process of online learning via e-mail for elementary students and concluded that students encountered technological problems and social problems. Technological problems included anxiety regarding using computers for learning, difficulties in using email and the Internet to complete homework, and the difficulty of solving problems when computer systems are down. Regarding social problems, the most significant social problems related to feelings of isolation resulting from online learning. Most elementary students still needed parental help to finish their homework. As it is examined the styles of learners accustomed to online learning environments and further found that students who recognized online learning may have poor online learning achievement. The literatures imply that online learners are challenged by new problems which they may have never encountered before in traditional learning environments; for example, how to handle the feelings of isolation and how to solve online technological problems by themselves. Recent research explore online inquiry-based learning and claim that higher-level cognitive strategies facilitate student knowledge construction and further developscaffoldings to enhance the development of student metacognitive strategies. Researches reveal that new approaches and cognitive strategies may need to be developed particularly for online learning circumstances. Furthermore, positive attitude towards online learning is revealed not sufficient for successful online learning. This suggests that, in addition to affective variables, online learning may be simultaneously influenced by cognitive and behavioral variables. According to the above, students may be required for new learning strategies and skills so that they can become effective and successful online learners.

The list of used Literature:

1. Miller, S. M., & Miller, K. M. (2000). Theoretical and practical considerations in the design of web-based instruction. In Abbey, B. (Ed.) *Instructional and Cognitive Impacts of Web-Based Education* (pp. 156-177). PA: Idea Group Publishing.
2. Osman, M. E., & Hannafin, M. J. (1992). Metacognition research and theory: Analysis and implications for instructional design. *Educational Technology Research & Development, 40* (2), 83-99.
3. Park, I., & Hannafin, M. J. (1993). Empirically-based guidelines for the design of interactive multimedia. *Educational Technology Research & Development, 41* (3), 63-85.